

Irodalmi Újság

ÁRA: 1 FORINT

VII. ÉVFOLYAM, 24. SZÁM.

A MAGYAR ÍRÓK LAPJA

1956. JÚNIUS 16.

A TENGERVÍZ SÓS

Van egy nevelés, megvetendő, nyugtalan, száraz embertípus, aki keresi a lélek viszontagságait, mint ópiumszívó mandarin a mákonyt. En is közéjük tartozom, habar látom természetük visszasságait. Futnak, mint a déltengeri árokfűtök, tekintetük égi és földi ideálokra szegezve — ajánlatos menekülni előlük — szívük pedig majd kiugrik a mellükből. Nem tudnak feladatukhoz fogni, ha a belső oster nem csatog — talán még felkelni sem, reggel, az ágyból, Idegorvost még nem kérdeztem meg, hogy mi ez — lehet, hogy azt válaszolná: hisztéria, paranoia; esetleg azt, hogy dizentéria. Az orvosok számos elnevezést ismernek. En magam azonban úgy neveztem el a kórt, talán parlagian, talán tévesen is, de meggyőződéssel: szenvedélyes igazságkeresés. A szó hosszú, de annyian kordolnak e betegségben, hogy érdemes betűit véges végig kieszni és végignyomatni.

Ez a kiváló és kifogyhatatlan lengyel, ez az Adam Wazyk írja egy helyütt költeményében:

Az álmódzó Fourier bájosan megjósolta, hogy a tengereken limonádé lesz. És vajon nem így van?

Isszák a tengervízet, kiáltoznak — limonádé! Lopva mennek haza hányni, hányni.

Elgondoltam, részleteiben, mi történhet ennek a tengernek a partján. A kiabáló hazaszaladnak hányni, rendben van; de akik ott maradtak, azokkal mi történik? Alighanem csapatostul, gyermekestül, anyástul belugóznak a vízbe. Két kezük teli csöbörkkel, poharakkal, kannákkal. Nagy zajt csapnak és jókedvűen illelneknek; mert a nép ez, és a nép örvend a rég jósolt s a végre limonádévá vált tengereknek. S akkor egyszerre kiáltás harsan fel valahonnan és káromkodás: „Hogy a nyavalya enné meg, dehiszen ez...” Mások is megkóstolják azonnal. Készséggel: sós. Sós. Igazi tengervíz. Egymásra néznek. Már-már felzúg a családott moraj, hogy: „Megőrültek? Felőtt emberekkel akarják elhitetni, hogy a tengervíz nem sós, hanem édes és citromos?” — amikor közéjük cikáznak a hangszórós motorcsónakok és hangszórójuk fardadatlanul ismétli:

— Töltjük meg edényeinket szaporán az üdítő itallá vált tengerből és adjuk át helyünket másoknak! Százdunk vívmányából, a limonádéból mindenki joggal szeretne részesülni! Töltjük meg edényeinket limonádéval és adjuk át helyünket! Legyünk fegyelmezettek!

A családok fáradtan legyintenek; titokban kiöntik a félig már megtöltött kannák tartalmát és csendben kilábolnak a partra. Nem tudnak mit mondani. A parton végig oszlopokra szerelt hangszórók fogadják őket. „Térjünk haza szaporán üdítő itallunkkal, a tengervízből, készült limonádéval! Húzdójunk félre, adjuk át helyünket fegyelmezett az újonnan jövőknek! Vigyük haza vívmányunkat, az ingyenes és tökéletes, tengerben termelt citromszörpöt!” És átadják helyüket és hazaviszik. Otthon meglötyögtek a kannát. Kis sós víz tapadt a peremére, néhány tengeri moszat, más semmi. Fásultan néznek egymásra. A kannát kimossák és kútvízet isznak. Mint eddig. De jókedvük nincsen. A mólóról idehallatszik még, elmosódottan, a hangszórók recsegése: „Limonádé a tengerben, limonádé. limonádé!” A családoknak nem örül senki.

Az emberek nagy része szenvedélyes igazságkereső. Közülük nem egy ezért lett forradalmár. A régi világban csupán egy-egy sejtjét és parcelláját ismerhette meg az öt környező társadalomnak és áhitatosan álmódzni kezdett. Nemcsak Fourier szőtt ábrándokat, hanem mindenki. Elképzelt magának olyan szép új világot, ahol az újságok ösztintben beszélnek vele, a maga hangján, a rádió tölcseréből saját ki nem mondott gondolatait hallhatja s a híradófilm vásznán megjelenik előtte az a titokzatos és kiismerhetetlen nagyvilág, amelyből egész életén át nyakló nélkül kívánt kortyolni. Egy idő múlva úgy érzi majd, hogy sok mindent tud és csakhamar

odaig jut, hogy mindenhez hozzá is szólhat. Józanul fél, mert tájékozott. Levelei, amelyeket az újsághoz küld, többé nem névelnek, hanem ellenkezőleg, megjelennek — állampolgári véleménye, amelyet egy és más gyülekezetben kifejt, nem elbocsátást von maga után, hanem megfontolt vitát és áldásos változást. Ez a jövő. Ha megcsináljuk. Vak lelkesedést, feltétlen nélküli ügybuzgóságot senkitől sem várhatunk. A rosszul tájékozott emberek sohasem kormánypartiak. Egyedüli terület, amelyet minden kétséget kizáróan ismernek: saját sorsuk és viszontagságaik. Egyedüli probléma, amelyhez avatottan és erővel hozzájárulni szoktak: saját egyéni helyzetük hovaforodulása, saját eszközeikkel felderített saját univerzumuk. Szegényes világ, amelyet ráadásul tőlük gyakran még el is vitatunk!... Nem ilyenféle húzó-vonó játéka esküdünk. Mint Hamletet az apa szelleme, minket is feleskett, kardunkra, torkunk ereire és életünkre, egy hatalmas és halhatatlan szellem. Legyek dagályos, hulljon akármí, bombaszt még, szóvirág csipkerózsza arra a szóra, hogy igazság és fedje el szövetét ott, ahol megkopott. Rövid időre csak. Nemzedékünk, ha valamire, amúgy is arra esküdött, hogy újjáéledt s még csak most kitárlalando káprázatos vegyi fényben tűndökölti meg.

A visszhangzó világ ha kérdésünket bekiáltjuk, legtöbb zugából szenvedélyes igennel válaszol. Nem az dörög vissza Moszkvából is, a nemzetközi barátkozás nagy színteréről? Elhatároztam már régebben, hogy nem lesz olyan személy és nem lesz fétis, amelyért ezután vakon és fenntartás nélkül, mint egykor tettem, lelkendeznek. Nem is lesz. De a nagy barátságban, amelynek, újságlapomat kihajtvá reggelként — ma reggel is — kedvező jeleit látom, az élet, a kísérlet barátságát fedezem fel. Az élet és a nagykorúságát. Az élet és a fantáziát. Az élet és az önálló gondolkodását. Az élet s néhány tekintetpárát, amely szembenéz a valósággal. Tito életrajzát nem adták ki Magyarországon, sem a Kommunista Szövetségének elveit s gyakorlatát nem részletezték. Annyit kell csupán mondanom, amennyit érzek és megértek: íme, egy elvtárs nagy szovjet elvbáratál között és mindannyian, mint egy csoportos fényképfelvétel, egy irányba, a nép igénye, esze, szíve és szava felé tekintenek. A képről mindannyian huszadik századi, századközepi embereknek látszanak — amilyen én magam vagyok, amilyenek mindnyájan vagyunk. A századközep emberének demokratizmus kell és mérhetetlen alkotóvágyának mérhetetlen alkotási szabadság. A középkor itt bukott

Június 18 és 23 között tartják meg a Román Népköztársaságban a Román Írók I. Kongresszusát. Az Írókongresszus megvitatja a román írók feladatait, a Román Munkáspárt II. kongresszusa és a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa tanulságainak fényében. A Gazeta Literara, a Román Írószövetség lapja hasábjain március óta széleskörű vita

folyik a kongresszus előkészítésére. A vitában a legjobb román írók, költők, kritikusok mondják el, mit várnak a hazai írók nagy tanácskozásától. A vita során az eddigiekben elemezték a többi között az írói egyéniség kérdését, a kritikai realizmus és szocialista realizmus viszonyát, a pártosság és pártirányítás körül felvetődő problémákat és értékelték az új román irodalom alkotásait.

Az Oktatásügyi Minisztérium, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Magyar Irodalomtörténelmi Társaság az iskolai év elején pályázatot hirdett az iskolai irodalmi szakköröknek, a helyi irodalmi hagyományok (irodalmi emlékhelyek adatai, kéziratos emléktárgyak, népi emlékek, történetek) gyűjtésére és gondozására.

Az ország különböző iskoláiból (általános iskolák és gimnáziumok) 28 pályamunka érkezett be, amelyekben igen gazdag és értékes anyag gyűjt össze Bessenyeiről, Csokonáról, Kazinczyról, Vörösmartyról, Petőfiről, Aranyról, Tóth Kálmánról, Juhász Györgyről, Móráról, Mörccséről, Tömörkényről, Juhász Gyuláról, Adyról, Babitsról, Kaffka Marcellról, Komját Aladáról, Somlyó Zoltánról és Irodalmunk más alakjairól.

Az Oktatásügyi Minisztérium, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Magyar Irodalomtörténelmi Társaság által kiküldött

meg végérvényesen, e század közepén — visszahozhatatlanul. A nagy barátság sláv képviselői — ahogy gondolom — megértik egymást ebben a kérdésben, ma, Moszkvában.

Találkoztam nemrégiben egy emberrel, aki azt mondta, hogy a mi népünk nem érejt még meg az igazmondás meghallgatására és jogainak szabad gyakorlására. Hórhorgas, szélesvállú, de buta ember; magyarnak mondotta magát, mert más nyelven nem beszél és pártkönyvecskéjét is megmutatta, bebizonyítandó, hogy forradalmár. Nem hittem el sem egyiket, sem másikat. Nincs nemzet, aki ne volna érett az igaz szóra és nincs olyan nép, aki rosszabbat cselekedne a nagyobb szabadságban, mint a kicsiben. Ennek az embernek hiába volt pártkönyvecskéje, nem hitt az elmúlt tizenegy esztendő vívmányában s nevelő erejében és azt gondolta, hogy a magyar nép majd kuvasz-ostobán visszakiánkózik az ellenforradalom leher-késű csendőrehez... Az idő hullámai, ahogyan mondani szokás, átcsaptak fölötte. Ha akarta, ha nem — az önálló gondolkodás és a vita a jobb útról megindult. Az értelmiség legjobbjai tudományok csatákban, művészeti körökben — a munkások legjava üzemi taggyűléseken és az újságok hasábjain — a pártmunkások legjobbjai munkahelyükön és a pártiskolákban: arról cserélnek eszmét, hogyan haladhatna Magyarországon öszintébb, szabadabb légkörben a tartalommal telő eszmény, az igazat kívánó eszmény, a forradalmár-eszmény, a huszadik századi eszmény, a teljes emberi igazság irányában.

Megmóccant a világ. Keletről és nyugatról keltt elvezényeszer kiszámított orbitusából és új pályára, új napokra, új galaktikára áhít. Országokként számítattik ki ez az út — hogy úgy mondjuk, nemzetileg vállalt matematikai pártmunkában. Van egy nevelés, megvetendő, boldogtalan, száraz embertípus, aki nem fél, keresi a lélek viszontagságait mint ópiumszívó mandarin a mákonyt. Ez az embertípus az igazságot kereső ember. A kór nem káros, ismeretes és széltében elterjedt. Pusztítása általános és bevett — útjába nem állhat sorompó — kárvalottai csupán a dogmák, a bálványok, a babonák. Ami pedig felől belőle, az egy újfajta, komoly mosolyú, fejével okosan biccentő, önnön életét finom, kékeres, acéliny kezében tartó emberiség. A huszadik század szülőtte.

— A tenger vize sós — mondja nyugodtan. Hídegyrérel körültekint s hozzákezd az óceánjáró hajó ácsolásához. A tengervíz — hajózásra való.

Tardos Tibor

A román írók I. kongresszusa

Június 18 és 23 között tartják meg a Román Népköztársaságban a Román Írók I. Kongresszusát. Az Írókongresszus megvitatja a román írók feladatait, a Román Munkáspárt II. kongresszusa és a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa tanulságainak fényében. A Gazeta Literara, a Román Írószövetség lapja hasábjain március óta széleskörű vita

folyik a kongresszus előkészítésére. A vitában a legjobb román írók, költők, kritikusok mondják el, mit várnak a hazai írók nagy tanácskozásától. A vita során az eddigiekben elemezték a többi között az írói egyéniség kérdését, a kritikai realizmus és szocialista realizmus viszonyát, a pártosság és pártirányítás körül felvetődő problémákat és értékelték az új román irodalom alkotásait.

Az Oktatásügyi Minisztérium, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Magyar Irodalomtörténelmi Társaság az iskolai év elején pályázatot hirdett az iskolai irodalmi szakköröknek, a helyi irodalmi hagyományok (irodalmi emlékhelyek adatai, kéziratos emléktárgyak, népi emlékek, történetek) gyűjtésére és gondozására.

Az ország különböző iskoláiból (általános iskolák és gimnáziumok) 28 pályamunka érkezett be, amelyekben igen gazdag és értékes anyag gyűjt össze Bessenyeiről, Csokonáról, Kazinczyról, Vörösmartyról, Petőfiről, Aranyról, Tóth Kálmánról, Juhász Györgyről, Móráról, Mörccséről, Tömörkényről, Juhász Gyuláról, Adyról, Babitsról, Kaffka Marcellról, Komját Aladáról, Somlyó Zoltánról és Irodalmunk más alakjairól.

Az Oktatásügyi Minisztérium, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Magyar Irodalomtörténelmi Társaság által kiküldött

Tíz színház — tíz előadás

A kritikus, aki egy hét leforgása alatt tíz színház tíz előadását látta —, nehéz helyzetben van. Nehéz helyzetben volna akkor is, ha csak azzal a problémával kéne megbirkóznia, hogy egy hetilap szűkös terjedelmén belül egyszerűen számot adjon külön-külön és együtt, egymáshoz mérve, e tíz előadás mindegyikéről. De az ideai színházi fesztivál létköré még bonyolultabb teszi a dolgot.

Miért? Megértéséhez ismerni kell az érzést, ami csaknem mindenkit elfogott a vidéki színházak pesti előadásaihoz nézőterén.

Az általam látott tíz előadás egyetlen miniszterrel találkoztam, (egyszer) két miniszterhelyettesel (sokszor), két budapesti színigazgatóval, egy filmrendezővel (rendszeresen). A fővárosi színházak rendezői és nem fiatal művészei közül többnyire azokkal, akik a bemutatott darab pesti előadásának résztvevői voltak. A törzsközönség: a többi vidéki színház tagjai, igen kevés újságíró és azok a fiatal pesti színészek, akiket a főiskolai szolidaritás tesz évről évre a fesztiválok szorgalmas látogatóivá. Ez a „statistika” természetesen nem tökéletes, ahogy a statisztikák általában nem szoktak tökéletesek lenni. A darabokat kétszer játszották s így a látott tíz csupán fele a hét nap előadásainak. Mégis, ahogy a nézőtér beszélgetésekből kiderült, ez a hivatalos és szakmai részvétlenség végigkísérte a fesztivált.

„Objektív” magyarázata bőven akad. Először is túlszűfolt volt a program. Aki például kedd délután fél 3-kor nem tudott otthagyni csapat-papot, hogy színházba menjen, annak alevé le kellett mondania arról, hogy Debrecen és Szeged előadását végképp ne nézze, tekintve, hogy két legjobb társulatunk egy időben játszották az Éjjeli menedékhelyet, illetve a Tisztes-tudó utcalányt, meg a Művésznő hintáját. De túl volt zsúfolva maga a június hónap is: egyik kulturális esemény a másik tyükszemére lépett. Könyvhét, francia filmhét, fesztivál, három kiállítás megnyitása, pedagógusnap, Nemzeti Színházi bemutató... Jómagam, mikor még a Petőfi Színház meghívóját is kézhez kaptam, hogy nézzem meg a Don Carlost, mert Eboli szerepét Lenárd Judit vette át — már ahhoz sem voltam elég erős, hogy visszaküldjem a jegyeket —, az is időt és energiát követelt volna. Objektív okok. Csakhogy ezeket az objektív okokat (mint többnyire az objektív okokat) emberek és szervezetek csinálják, ebben az esetben például a Népművelési Minisztérium és a Színházi Szövetség. Kár, hogy így csinálják, kár, hogy nemcsak az elnevezésben, de a szervezésben is megfosztották a fesztivált a „Magyar színjátszás ünnepi hete”-nek jellegétől. Mégis azt hiszem, nemcsak ők hibásak. A vidéki színházak sereg-szemléje bizonyos fokig az egész ország színházi kultúrájának sereg-szemléje is a fővárosban élő ember számára. Ez pedig úgy kell, hogy legyen színigazgatóknak és színészeknek, rendezőknek, íróknak, újságíróknak, de még a politikusoknak is. Sokat beszélünk mostanában a provincializmusról. Arról, hogy nem tudhatjuk saját értékeink valódi értékét, ha nem ismerjük a kultúra „világpiacát”. De vajon nem tartozik hozzá a Budapesti fesztivál művészi munka értékeléséhez, sőt értékeihez annak ismerete, hogyan viszonylik az, mondjuk a szegedihez s általában milyen hatást gyakorol a többi városra?

A részvétlenség ellenére minden előadásban vastaps volt. Talán nem is a részvétlenség ellenére, inkább annak következményeképpen. Valami furcsa, jótékony siker fogadott itt jót és rosszat, egyszerűt és vitathatót. Színészek tapsoltak a színészeknek. S ebben a meghatón és egészségesen túli volt valami szomorú is. Abban, hogy a színészek soha még ennyi érdeklődéssel nem figyelték egymást, nem kérdezték ilyen izgatottan: mit csinálsz jövőre? Ennek az érdeklődésnek is, „objektív” oka volt.

A részvétlenség ellenére minden előadásban vastaps volt. Talán nem is a részvétlenség ellenére, inkább annak következményeképpen. Valami furcsa, jótékony siker fogadott itt jót és rosszat, egyszerűt és vitathatót. Színészek tapsoltak a színészeknek. S ebben a meghatón és egészségesen túli volt valami szomorú is. Abban, hogy a színészek soha még ennyi érdeklődéssel nem figyelték egymást, nem kérdezték ilyen izgatottan: mit csinálsz jövőre? Ennek az érdeklődésnek is, „objektív” oka volt.

A részvétlenség ellenére minden előadásban vastaps volt. Talán nem is a részvétlenség ellenére, inkább annak következményeképpen. Valami furcsa, jótékony siker fogadott itt jót és rosszat, egyszerűt és vitathatót. Színészek tapsoltak a színészeknek. S ebben a meghatón és egészségesen túli volt valami szomorú is. Abban, hogy a színészek soha még ennyi érdeklődéssel nem figyelték egymást, nem kérdezték ilyen izgatottan: mit csinálsz jövőre? Ennek az érdeklődésnek is, „objektív” oka volt.

A részvétlenség ellenére minden előadásban vastaps volt. Talán nem is a részvétlenség ellenére, inkább annak következményeképpen. Valami furcsa, jótékony siker fogadott itt jót és rosszat, egyszerűt és vitathatót. Színészek tapsoltak a színészeknek. S ebben a meghatón és egészségesen túli volt valami szomorú is. Abban, hogy a színészek soha még ennyi érdeklődéssel nem figyelték egymást, nem kérdezték ilyen izgatottan: mit csinálsz jövőre? Ennek az érdeklődésnek is, „objektív” oka volt.

tudja e pillanatban, lesz-e állása es hol lesz? Mint eleven kartotéklapokat, kihúzták őket egy dobozból s vagy átteszik vagy nem teszik át egy másikba. A nézőtérén ült a fiatal pesti rendező, akit Szolnokra helyeztek, de nem tud Szolnokra menni, anyagi és családi okok miatt. A színésznő, aki még másodszerposztásban Ebolit játssza, de akit még nem helyeztek el sehová sem. És esténként a Művészklubban folynak a találgatások: ki marad, ki megy, kellenék-e nektek, van-e szabad státustok stb. stb? Nem kétséges: több színházunknál nagyobb a létszám a kelleténél, s ez a zsúfoltság tétlenségre kárhóztat embereket, intrikákat szül, vagy egészségtelen módon szociális szempontokat állít a művésziékkal szembe. De kegyetlen és embertelen az átszervezés így: ilyen kapkodva, év végén s éppen az ünnepi héten. Kegyetlen és embertelen, ha a szenvedő felek megkérdése, a velük való beszélgetés nélkül csinálják.

Mindezt el kellett mondanom, mert a kritikus soha nem lehet független a színház második főszereplőjétől: a közönségtől. Akkor sem, ha ennek a közönségnek zöme: színész.

A tíz előadás biztató és érdekes képet adott a magyar színjátszásról. Már év közben is híre kelt, hogy négy nagy városunk: Szeged, Debrecen, Pécs és Miskolc színháza több éves következetes munkával egyszerűen megszűnt vidéki színház lenni. Egy-egy bemutatójukra valóságos karaván indult le Pestről s ezekkel a színházakkal szemben tört meg első sorban a fővárosi lapok korábbi közönsége is. Nagyszerű jelenség ez, amél is inkább, mert a fesztivál tanúsága szerint a négy felöltött színház mellé már felsorakoznak azok a „kamaszok”, akik szemmel láthatóan egy-két év múlva fogják nagykorúsítani magukat. Ma még szinte lehetetlen egy mércével mérni mondjuk Szegedet és a legfiatalabb együtttest: Egert. Mások az adottságok, más a város viszonya a színházhoz, a tagok még nem kovacsolódtak össze s nem teremthették meg az a sajátos stílus, amivel az öreg testvér rendelkezik. De, ha ebből az első évi számadásból csak azt nézzük, hogy darabválasztásból kitűnőre, több alakításból jelesre vizsgáltak a fesztiválon, s hogy emellett felmutattak egy olyan kiugróan sikerült színészi munkát, amilyen Bod Terézé volt, akkor kutya-kötelessége kritikusnak és kollégának egyaránt, hogy már a hibákat is komolyan vessen fel, abban a hitben: az egriek is le akarják és le fogják tenni az érettségit.

Az egyes előadások

ebben az esztendőben is nagyon különböző értékűek. De itt is van valami új. Néhány évvel ezelőtt még a különbözőség onnan eredt, hogy egyes színházakhoz a szerencse és a város vonzereje jó színészeket vezetett, másoknak még a selejt jutott. A jobb elosztás, vagy egyszerűen a „főiskolai termelés” következtében ma már nincs olyan együttes, melyben ne láthatunk volna szép számmal tehetséges embereket. A kudarcot — mert ilyen is akadt — sehol sem okozta az „általános tehetségtelenség”. S éppen ezért, mert a színészi állomány minden színháznál jobb lett, az ideai fesztivál főszereplővé a rendezők váltak. Már tavaly is fel kellett figyelni az olyan rendezői egyéniségeket, mint Adam Ottó vagy Vámos László munkájára. Most minden előadásban előkerült a műsorfüzet, minden előadásban elhangzott a kérdés:

ki rendezte?

A vidéki rendezők többsége fiatal ember. S nemcsak éveik számát tekintve fiatal. Jórésztük abban is, amiben a legfontosabb fiatalnak lenni: önállóan lát, önállóan dolgozik. Horváth Jenő például a Budapestben már kétszer is bemutatott Sartre-darabban olyan új ízeket, gondolatokat, az alakoknak annyi új vonást tudta megmutatni, hogy szinte mellbevágott: hát ezt sem vetted észre? Megújódik a mű Horváth keze alatt, de (Folytatás a 2. oldalon)

A fesztivál idején,

illetve közvetlen az előtti több színházunkban érte mennyiokcsapásként a hír a társulatot: átszervezés van. Magyarán: egy sereg rendező, színész nem